

“Bankacılığın Islahı için oluşturulan Basel 3 Kanunları” Yeni Bir Finansal Krizin Çıkmasını Engeller mi?

Londra – Muhammed Ebu Hasbu : Ortadoğu (asharqalawsat) Gazetesi-17/09/2010

Tercüme : Hakkı Erçetin

Bankaların sebebiyet verdiği ve geçtiğimiz 3 sene boyunca dünyanın yaşadığı korkunç finansal kriz sonrası bankaların çalışmasını düzenleyen uluslar arası kanun ve kuralların tekrar gözden geçirilmesi kaçınılmaz oldu. Bu işlem geçtiğimiz 12 Eylül Pazar günü gerçekleşmiş oldu. “Basel 3 Kuralları” olarak bilinen kurallarda yapılan tadilatlar şöyle özetlenebilir:

Bankaların, son kredi krizinde olduğu gibi ortaya çıkan nakit darlığı veya bir kriz olması halinde finansal açıklarını kapatmak için (ihtiyat akçesi) olarak tahsis ettikleri karşılıkları arttırmaya mecbur tutulması. Genel olarak bu darlık batık veya kayıp krediler sebebiyle ortaya çıkmaktadır ve bu borçlar borçluları tarafından bankaya geri ödenememektedir. Sonrasında bunların zararını bankalar yüklenmektedir.

Mevcut cari kanunlara göre, bankalar bu zararı karşılamak adına ihtiyat akçesi olarak toplam kredilerinin sadece %2’si oranında karşılık ayırmakla yükümlüdürler. Ancak yeni Basel kanunları bu oranı 3 kattan daha fazla arttırarak %7 oranına yükseltmiştir. Ayrıca “Basel Bankacılık Denetleme Kurulu” büyük bankaları %7 oranından daha fazla bir oranda ihtiyat akçesi ayırmaya teşvik etmiştir. Çünkü bu tip bankaların batması finansal sistemin bir bütün olarak yıkılmasına sebep olabilir. Ancak Kurul, büyük bankaların yükümlü olacakları ilave oranı henüz belirlememiştir. Buna göre büyük İngiliz bankaları bu oranı %9,2 (Bank Lloyds) ve %13,7 (Bank Barclays) arasında yükseltti.

Yeni kanunlar bu kuralların bankalar tarafından ihlal edilmesi durumunun üzerinde önemle duruyor. Herhangi birinin ihtiyat akçesi oranını %7’den daha düşük bir orana indirmesi halinde finansal otoriteler bankanın ortaklarına kar dağıtmasını veya personeline ikramiye, prim vermesini engelleme hatta çalışanların ücretlerini azaltma hakkına sahip olacaktır.

Bankaların bu büyük artışla baş edebilmeleri için sermayelerini arttırmaları (yeni hisselerini halka arza etme veya yeni finansman kaynakları oluşturma yoluyla) veya kredi hacimlerini azaltmaları gerekir. Her iki halde de zamana ihtiyaç vardır. Bundan dolayı, yeni “Basel Sözleşmesi” bu kuralların bütünüyle uygulanması için bankalara 2013 yılında başlayarak tedricen 2019 yılına kadar süre tanımıştır. Bankalar 2015 yılı itibariyle ihtiyat akçeleri oranını %4,5’a yükseltmeleri gerekmektedir ve bu “**core tier-one capital ratio (genel kredi karşılığı)**” olarak bilinmektedir. Sonra 2019 yılı itibariyle bu orana ilave olarak %2,5 arttırmaları gerekir ve bu da “**counter-cyclical (konjonktür karşıtı)**” olarak bilinmektedir. Ayrıca bazı devletler, başarılı (kazançlı) dönemlerde uygulanmak üzere %2,5 oranında ilave koruma oranının kabul edilerek toplamda %9,5 oranına ulaşmak için baskı yapmışlardır. Ancak Basel grubu bu prosedür üzerinde ittifak sağlayamadı ve uygulamayı devletlerin kendisine bıraktı.

- Hoş karşılama ve korku aynı zamanda

Batılı ülkelerdeki finansal sorumlular ve iktisatçıların çoğu yeni kanunları memnuniyetle kabul etmelerine rağmen bazıları bu uygulamanın bankalar üzerinde daha fazla finansal baskı oluşturacağı yolundaki kaygılarını dile getirmektedir. Çünkü bu uygulama bankaları kendilerine müsaade edilen kredi hacimlerini azaltmak zorunda bırakmaktadır. Bunun da, batılı ekonomilerin sıkıntısını çekmeye devam ettiği ekonomik durgunluktan çıkmada ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir rolü olacaktır.

Bu meyanda Barclays bankasından Adrian Kelterback "Şarkulavsat" gazetesine şu beyanını vermiştir; " Ticari işlerin ve şirketlerin çoğu özellikle küçük ve orta hacimli olanlar ağırlıklı olarak bankalardan sağladıkları imkanlar ve kredilere bel bağlamaktadır. Bu kaynakların kuruması doğal olarak ticari faaliyeti ve iş alanındaki büyümeyi ortadan kaldırır ve bu da yeni iş fırsatları oluşturmayı azaltan ve muhtemelen işsizliği de arttıran bir unsurdur. Bu durum ekonomik faaliyette daralma sonucunu ortaya çıkaracaktır çünkü bankacılık sistemi ekonomik hayatın belkemiği konumundadır. Bankacılık sistemi, arabaların motorlarını çalıştıran yağ gibidir."

Bunun yanında bu görüşe karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Mesela "Bank of America-Merrill Lynch"ten Anzas Rodrigues "Şarkulavsat"a yaptığı açıklamada; "Eski kurallar bankalara ihtiyat akçesi olarak sadece %2 oranında bir zorunluluk öngörmektedir. Bu durum bankalara, yatırımların başarısız olması veya kredilerin batması halinde açıkları kapatmak için yeterli fona sahip olmadan yüksek riskli yatırımlara ve kredilere girme imkanı tanımıştır. Bu da, bankaları iflasa karşı korunmasız yapmakta ve ekonominin tümü için risk oluşturmaktadır. 2007 ve 2008 yıllarında büyük bankaların büyük bir çoğunluğu çökerken veya çökmenin eşiğine gelmişken hükümetlerin müdahalesi ve kurtulmaları için milyarlarca dolar yardımları olmasaydı (ortaya çıkacak olan) durum buna bir örnektir" dedi. Tabii ki, bankaların işlediği hatanın bütün bedeli ödenmiş oldu. Çünkü hükümet fonları kamu hazinesinden ve vergi verenlerin paralarından oluşmaktadır.

Aşağıda verilen iki zıt görüş muhtemelen meseleyi özetlemektedir : Bir görüş yeni kanunların yeni bir finansal kriz olması halinde banka iflaslarının olmamasını temin edeceğini söylerken diğer görüş durgunluktan çıkmak ve ekonomiyi canlandırmaya yardımcı olması için bizzat ekonomiye sokulması gerektiği bir zamanda bu kanunlar bankalara milyarlarca doları ihtiyat olarak tutmasını şart koşacağını söylemektedir. Bu iki görüş büyük devletlerin duruşlarında karşılık bulmuştur. Çünkü ABD ve Britanya yeni kanunların mümkün olan en kısa sürede (en geç 2018) uygulanmasını isterken Almanya ekonominin durgunluk dairesinden çıktığına emin olduktan sonra 2023 yılında uygulanmasını tercih etmektedir.

Geçen hafta, İsviçre'nin Basel şehrinde merkez bankaları başkanları ve finansal otorite sorumluları tarafından geliştirilen yeni kanunların bu yıl kasım ayındaki G20 toplantısında onaylandıktan sonra uygulamaya başlanacağı ifade ediliyor. Gelecek toplantıda G20 liderlerinden onaylanması istenen diğer değişiklikler arasında şunlar var :

- Mahalli ve uluslar arası bankalar üzerinde daha hassas denetim
- 2012 yılı (sonuna) kadar türev ürünler pazarının konsolide şekilde merkezleştirilmesi ve tanzim edilmesi

- Sermayeleri belirlenen tutarları aşan korumalı yatırım fonları (Hedge Funds) kurulması için onay alınması ve ayrıca bu fonların hesaplarını dönemsel olarak denetim otoritelerine bildirmekle yükümlü olması.
- Avrupa birliği devletlerinden yatırımcıları çekmeye gayret eden ve birlik devletleri dışından gelen özel yatırım fonlarının çalışmasını tanzim eden bir kanun taslağı oluşturulması
- Muhasebe kanunlarının gelecek yılın ilk yarısına kadar uluslar arası düzeyde birleştirilmesi
- Özellikle kısa vadeli olması durumunda büyük risk taşıyan kredi işlemlerine uygunluk veren çalışanlarının ve müdürlerinin yetkisini sınırlandıran mevzuatın bankalarda yürürlüğe konması
- Kredi derecelendirme kuruluşlarının (Credit Rating Agencies) çalışmasının tanzim ve tescil edilmesi

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en büyük 3 bankacılık düzenleme kuruluşu – Amerikan Merkez Bankası (FED), Federal Mevduat Sigorta Kuruluşu (FDIC) ve Para Denetleme Ofisi (OCC) – adına iki kuruluşun müşterek açıklamasında bu Sözleşme'nin gelecekteki finansal krizlerin sayısını azaltma yolunda mühim bir adım teşkil ettiği, ifade edildi. Ayrıca Amerika Hazine Bakanı Timothy Geithner, Sözleşme(Basel) ile alakalı olarak; "Güçlü global finansal reformlar yolunda atılan bu adımı olumlu buluyoruz ve global kapitalizm maddeleri ile ilgili önerilen bu değişikliklerin detaylarını gözden geçirmeyi sabırsızlıkla bekliyoruz" açıklamasını yaptı. Diğer taraftan Avrupa Merkez Bankası Başkanı Jean-Claude Trichet; "Sözleşme, global sermaye ilkelerinin geliştirilmesini ve geçiş dönemi uygulamalarının bankalara ekonomik iyileşmeye verdikleri desteği azaltmadan yeni istekleri karşılama imkanı verecek şekilde olmasını açıkça ifade etmektedir" şeklinde açıklama yaptı.

- Kredi krizi, Sebebi:

3 sene öncesine kadar dünya, kredi krizi (credit crunch) tabirini duymamıştı. Ancak bu gün bu tabir ekonomi lugatlarına girmiştir. Bu tabir özetle "bankaların sahip oldukları likititelerindeki büyük darlık" manasına gelmektedir. İktisatçıların krizin başlangıç tarihi olarak Fransız "BNP Paribas" bankasının verdiği kredilerin faiz oranına çok büyük bir ilave yaptığını açıkladığı tarih olan 9 Ağustos 2007 tarihini seçmelerine rağmen Amerika Birleşik Devletleri'ndeki krizin başlama tarihi bu tarihten daha uzun bir dönem öncesidir. İktisatçıların sürekli söyledikleri gibi; "Amerika Birleşik Devletleri hapsirdiği zaman dünyanın geri kalanı nezle olur".

2004-2006 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri baz faiz oranını tekrar tekrar yükseltti ve oran %1'den %5,35'e ulaştı. Çok sayıda Amerikalının evlerini satın almada kullandıkları kredilerin aylık taksitlerini ödemede başarısız olması bunun bir neticesi idi. Onların geri ödemelerdeki başarısızlığı bankalardaki likitite krizini başlattı. Özellikle bu bankalar, müşterilerinin bu borçları geri ödeme kabiliyetini araştırmadan kolay bir şekilde yüz binlerce kişiye kredi veriyorlardı. Çoğu zaman bankalar, müşterilerinin normal faiz oranlarıyla normal yoldan kredi almaya imkanı olmadığını bilerek bu kredilerin üzerine yüksek oranda faiz uyguluyorlardı.

- Kolay Borçlandırma ve Riski

Doğal olarak, bankalar "batık kredi" veya "kayıp kredi" adıyla bilinen bu borçların zararını taşımaya mecbur kalmıştır. Müşterinin finansal kudreti tetkik edilmeksizin kolaylıkla verilen bu krediler batılı piyasalarda hızlı bir şekilde yayılıp gelişti. Hatta bu krediler kendine has "sub-prime" ismiyle bilinmeye başladı ve bazı bankalar bu işte uzmanlaştı. Muhtemelen bankaların kredi vermeyi kolaylaştırmaya dair savunma saiki, diğer bir bankaya gitmeden önce "pazardan müşteri kapma" hususunda aralarındaki rekabettir. Her bir banka daha çok sayıda müşteri ve sonrasında da pazardan daha fazla pay elde etmeye gayret ediyordu.

2007 yılının başlangıcında "riskli krediler" hacmi başladığından bu yana en üst seviyeye ulaştı. Bu durum, bazı finans uzmanlarını kolay kredi verme politikasının riski ve genel olarak finansal sistem üzerindeki muhtemel etkisi hususunda uyarı yapmalarına sevk etti. Bu olay aynı yılın baharında meydana geldi.

2007 yılı Nisan ayında, kolay kredilerde uzmanlaşan Amerikalı "New Century Financial" kuruluşu iflasını ilan etti. Bu kolay kredi (sub-prime) pazarının dünyaya halen sıkıntısını çektiği ciddi krize ait ilk işaretiydi. 2008 yılı Eylül ayında 150 senelik bir geçmişe sahip Amerikan devi "Lehman Brothers" bankası iflasını ilan etti. Aynı gün, "Bank of America"nın satın alma teklifinden önce hacminden ve öneminden hiç bahsedilmeyen "Merrill Lynch" bankası (iflasını) ilan etti. Bu iki ilan yapıldığı gün, iki bankanın geçmişleri ve hacimleri göz önüne alındığında kriz günlerinin en kötüsü ve (krizin) gerçekten başladığı gün olarak kabul edildi.

Bu meydana "HSBC" bankasından Allen Taylee "Şarkulavsat" gazetesine yaptığı açıklamada; " Genel şekliyle bankacılık sisteminde ve piyasalardaki yatırımcıların, satıcıların ve alıcıların güvenini azaltan şey psikolojik faktördür" dedi ve " Lehman Brothers ve Merrill Lynch gibi büyük finansal kuruluşların yıkılacağını kim tahmin ederdi ki" diye ilave etti. Güven eksikliği yatırımcılar ve şahıslarla sınırlı kalmadı hatta bankaların kendi aralarında bile bazıları bazısına güvenmemeye başladı. Bundan dolayı da aralarındaki borçlandırma politikaları sertleşti. Problemin asıl sebebi budur. Bankalar herhangi bir bankaya borç vermekten ve sonrasında ertesi günün sabahında (o bankanın) muhasebe defterleri arasında gizlediği "kazazede" olduğunu, geri ödemelerinde başarısız olabileceğini hatta akşamdan sabaha batacağını keşfetmekten korkmaya başladılar.

Diğer taraftan "First Action" finans kuruluşundan Kelly Turner "Şarkulavsat"'a Tylee'nin görüşüne katıldığını söyledi ve ilave etti; " Kriz yayıldıktan sonra güveni geri kazanmak uzun zaman alır. Bu aynen, kasırgaya maruz kalmanın sonrasında hatta üzerinden uzun haftalar geçmesine rağmen insanların kalplerinden çıkmayan korku gibidir." Yeni Basel kanunlarının şimdi gerçekleştirmeye çalıştığı şey budur yani bankacılık sistemindeki güveni geri kazanmak.

- Serbest piyasa ekonomisinin teorisini yeniden gözden geçirmeye ihtiyacı var mı?

Serbest ekonomi fikri pazarda devlet müdahalesinin olmaması üzerine kuruludur. Burada müdahale olmamasından kasıt, devletin alıcı veya satıcı olarak pazara girmemesi ancak ve doğal olarak ülkedeki bütün ekonomik faaliyetler üzerindeki kanun yapıcı ve denetleyici rolünü sürdürmesidir. Serbest ekonomi fikrinin karşıtı bazı ülkelerin uyguladıkları merkezî ekonomidir. Bu sistemde devlet üretim araçlarına, büyük şirketlere, kamu hizmetlerine ve hayatî tesislere sahiptir. Bunun yanında iki sistemi karma yapan ülkeler de vardır. Bu da ortak-karma- ekonomi olarak bilinir.

Yakın tarih boyunca, Amerika Birleşik Devletleri "piyasa kendi kendini düzenler" felsefesine uygun olarak devletin ekonomik faaliyetlerden çok büyük bir kısmını özel sektöre bıraktığı serbest ekonomi fikrine öncülük etmeye devam etmektedir.

Avrupa'ya gelince, Avrupa da serbest ekonomi sistemini uygulamaktadır. Ancak devletin sahibi olduğu şirketleri özel sektöre satmaya başladığı zaman olan geçen asırdaki seksenli yıllarda eski başbakan Margaret Thatcher döneminde Britanya'nın öncülük ettiği özelleştirme işlemleri başlamadan önce ABD seviyesine ulaşmadı. Britanya'yı, halen büyük şirketlere ve hizmet tesislerine sahipliği devam eden Almanya ve Fransa takip etti.

Batı Avrupa kendisini kapitalist bazlı kabul etmesine rağmen I. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik faaliyetlerinin bir çok köşesine çok sayıda sosyalist (planlı ekonomi) fikirlerden sızma olmuştur. Bundan dolayı onların ekonomik düzenlemeleri özel sektör ile kamu sektörü arasındaki ortak-karma- ekonomi şeklinde olmuştur. Doğal olarak karma derecesi ülkeden ülkeye farklılık arz etmekteydi. Mesela, Fransa Almanya ve Britanya'dan daha karma idi ve devlet ekonomi üzerinde özel sektörden daha çok kontrole sahipti.

Avrupa'nın karşı tarafında (Sovyetler Birliği, Çin ve Doğu Avrupa gibi) sosyalist devletler vardı. Bu sistemde devletler bütün üretim araçlarına sahiptir ve özel sektöre hiçbir ekonomik faaliyet için izin vermez. Döviz değişim kurlarının belirlenmesi hatta pazardaki sebze ve meyvelerin fiyatını belirlemeye kadar bütün finansal ve ekonomik faaliyetleri merkezi olarak devlet yönetir. Buna karşılık ABD'de devlet hiçbir şeye sahip değildi hatta hayati öneme sahip –su, elektrik gibi- şirketler bile özel sektördü (Yakın zamana kadar devletin bu tip şirketlerin hatta havayolu, otobüs, tren ve toplu taşıma şirketlerinin sahibi olduğu Batı Avrupa'nın aksine).

Bunun yanında son finansal kriz esnasında Batılı hükümetlerin hazırladığı finansal acil kurtarma planı, geçen yüzyılda otuzlu yıllarda ortaya çıkan "Büyük Durgunluk" krizinden bu yana hükümet yetkililerinin pazara yaptığı en büyük müdahale olarak kabul edilmektedir.

Bu sebeple, ülkelerinin "katılımcı devlet çağına" eşiği olma ihtimalinden dolayı bazı batılı iktisatçıların korkusu artmıştır. Bu durum, çok sayıda bankanın hisselerindeki devlet sahipliği ve kurtarma planı uygulamasının sonuçlarına bağlı olarak geride bir boyutun kaldığı tarihi bir dönemeci teşkil eder. Plana göre hükümetler yüzlerce milyar ödeme yaptı (hibe olarak değil bilakis zor durumdaki şirketlerin hisselerini elde etme karşılığında) ve devlet çok sayıda şirkette ve finansal kuruluşlarda büyük paylara sahip oldu. Bu durum, devletin bu şirketlerin gelecekte gerçekleştireceği kar ve zarardan istifade edeceği manasına gelir. Yani devlet pazarda ticari çıkar sahibi olacak ve %100 özel mülkiyet olan diğer şirketlerle rekabet edecek.

Ayrıca hükümet kurtarma planları devletin özel şirketlere katılımı için iki önemli şart öne sürmüştür. Bunlardan birincisi, hazine bakanlığının şirket sermayesine dahil olduktan sonra diğerleri gibi bir katılımcı olmaması ve şirket sermayesinin arttırılması veya başka bir şirketle birleşmesi durumunda iştirak hacminde bir kayıp olmamasını temin eden belirli garantilerden istifade etmesidir. İkincisi, devlet kaybeden olamaz. Beş sene sonra, (şirketlerin) zararı halinde devletin finansal zararlarını dengelemek adına finansal sektörün üzerine harçlar getiren kanun taslağı sunulduğu zaman (mesela) Amerikan başkanına bağlı olacak. Bu nedenle devlet ayrıcalıklı şartlarla pazarda bir katılımcı olmaktadır. Devletler, bu hisselerin alımında kullanılacak paranın kamu parası olduğu ve onun zarardan korunmasının gerekli olduğu bahanesiyle bu uygulamaları savunurken bazı iktisatçılar bunun serbest ekonomideki devletin rolünde köklü bir değişimi temsil etmesinden korkuyorlar. Özellikle de, serbest rekabet önünde pazarlarını açmaya ve ürünlerindeki korumayı kaldırmaya ikna etmek için dünya genelinde çok sayıda devletle mücadele etmeye devam Amerika Birleşik Devletleri'nde (vuku bulmasından).